



A

64

1a
Vabaduste aeg

Sina oled siin



1
Ajarada

Dialoogilisus Eesti Rahva Muuseumi püsinäitusel „Kohtumised“

Kristel Rattus, Eesti kultuuriloo püsinäituse „Kohtumised“ töörühma juht

2016. aasta oktoobris avas Eesti Rahva Muuseum oma äsjaalminud hoones külastajatele Eesti kultuurilugu tutvustava püsinäituse „Kohtumised“, mis erineb lähtelust alustelt märgatavalt ERMi varasematest püsinäitustest. Uuenemine põhineb nii muutunud arusaamal muuseumide rollist ühiskonnas kui ka ERMi huvidel praegu, 21. sajandi alguses.

Rahvusmuuseumid täna ja ERM

Oma maja ehitamine ja püsinäituste¹ ettevalmistamine aastatel 2008–2016 tõi ERMile kaasa nii praktilisi kui ka metoodilisi ja ideoloogilisi küsimusi. Uue hoone rajamine tähendas uue kompleksi loomist. See ajendas muuseumi oma eesmärgi ja identiteeti selgemini sõnastama. Eesti kultuuriloo püsinäituse põhimõtetes ja käsitluslaadis kokkuleppimisest kujunes ERMis 2000. aastate lõpul selle protsessi keskpunkt.

Rääkides uue kompleksi loomisest, ei tohiks unustada, et tegelikult on ERM siiski vana muuseum. ERMi asutamise idee pärineb rahvusideoloogia võidukäigu ja rahvusriikide loomise aegadest. Lääne-Euroopas langesid need protsessid Napoleoni sõdade järgsesse perioodi 19. sajandi esimesel poolel, Euroopa põhja- ja idapoolsetel aladel aga 19. sajandi lõppu ja 20. sajandi algusse. Eesti riigi ja ERMi arengukulus on palju sarnast teiste sama piirkonna rahvusriikide ja -muuseumide kujunemisjoontega.

Rahvusidentiteedi alustala on abstraktne kollektiivne lojaalsussuhe, mis ei põhine sugulusel (nagu traditsioonilistes ühiskondades), vaid enda tunnetamisel ühtse

[1] Püsinäitusi on kaks: Eesti kultuurilugu käsitlev „Kohtumised“ ning soome-ugri kultuuride näitus „Uurali kaja“.

„imaginaarse“² (Anderson 1991) kogukonnana. Rahvusmuuseumid on üks säärase kogukonna loomise ja kooshoidmise instrumente:³ kohad, kus seostada kollektsoonide ja arhitektuuri abil ühine keel, territoorium ja ajalugu konkreetseks ametlikuks rahvuslikuks kultuuripildiks ja -narratiiviks (Bouquet 2012: 25, 34). Institutsioon ei pea tingimata kandma nimetust „rahvusmuuseum“, et sellisena funktsioneerida. Rahvuslikuks võib pidada iga näitust või kollektsooni, mis käsitleb domineerivaid rahvuslikke väärtusi. (Aronson, Elgenius 2011: 16; Aronson, Knell et al. 2012: 10) Euroopas leidub rahvusmuuseumi nii ajaloole, kunstile kui ka etnoloogiale keskendunud muuseumide hulgas.

Tänapäeval on nn traditsiooniline, 19. sajandi mõtteilmast pärinev ühtne rahvusekäsitlus ajale jalgu jäämas. Nüüdisühiskonnale on omane identiteetide paljusus ja dünaamilisus. Inimesed reisivad palju, nende elu- ja töökohad ei pruugi paikneda sünniriigis, tavalised on rahvustevahelised abielud. Ka muuseumide publik on järjest rahvusvahelisem. Sellegipoolest, nagu näitas aastatel 2010–2013 toimunud Euroopa rahvusmuuseumi võrdlevalt uuritud projekt EuNaMus,⁴ on rahvusmuuseumidel endiselt täita oluline roll käsitlemaks teemasid, mis puudutavad mingi rahvuse liikmeks ja riigi kodanikuks olekut ning konkreetsete rahvuste rolli teiste rahvuste seas. Muuseumikülastajad omistavad suurt tähendust enda ja oma esivanemate päritolupaikadele. Rahvusmuuseumides eksponeeritud asjad ja lood pakuvad ühelt poolt inimestele vajalikku stabiilsust, et ennast ka tänapäevases avatud piiridega maailmas koduselt tunda, teisalt aga püüavad traditsioonilisi rahvuslikke narratiive siiski nüüdisaja vajadusi silmas pidades ümber formuleerida. Rahvusmuuseumides käsitletavat teemat ulatuvad globaalsetest küsimustest mikroajalooni (Robin 2013: 58). Avaram lähtepeetatsioon lubab esitada mitmeid vaatepunkte ning hõlmata rahvuslikku narratiivi rohkem „tegijaid“ kui vaid nn rahvuslikud kangelased.

2008.–2009. aastal (see on periood, mil sõnastati „Kohtumiste“ kontseptsiooni peamised aluspõhimõtted) tundis ERMis Eesti kultuuriloo näitust ettevalmistav töörühm⁵ kõigepealt vajadust tuua selgemalt esile ERMi tänapäevane huvide-spekter. ERMi populaarne kuvand on traditsiooniliselt seostunud industrialisee-

[2] Benedict Anderson nimetas rahvusi „kujutletud poliitilisteks kogukondadeks“. Tema sõnul on rahvus kujutletud, kuna „isegi väikseima rahvuse liikmed ei tunne iialgi enamikku oma kaasliikmetest, ei kohtu nendega ega kuule neist kunagi, kuid oma meeles tunnevad sellegipoolest nendega ühtekuuluvust“ (Anderson 1991: 6–7).

[3] Rahvusluse instrumendid on ka koolid, meedia, üldtuntud ajalookäsitlused.

[4] Rootsi Linköpingi ülikooli ja professor Peter Aronsoni eestvedamisel toimunud rahvusvaheline projekt European national museums: Identity politics, the uses of the past and the European citizen (EU FP Grant Agreement No. 244305).

[5] Varased (2006–2008) ERMis toimunud arutelud uue hoone planeeringu, näituste temaatilise haarde ja lähenemisviiside ning ERMi tähenduse ja rolli üle ühiskonnas, mille kutsus kokku ERMi tollane direktor Krista Aru, olid üsna laiapõhjalised. Kõik asjast huvitatud ERMi töötajad olid oodatud kaasa mõtlema ja sõna sekka ütlemata. Lisaks pöördus Aru 2008. aastal paarikümne erineva eluala esindaja poole üleskutsega kirjutada essee ERMi olemusest ja tähendusest (lähemalt vt Rattus 2014). 2008. aasta teisel poolel alustas regulaarselt tööd ERMi teaduritest, teadur-kuraatoritest, pedagoogidest ja ERMi-välisest ekspertidest koosnev töörühm, kes sõnastas näitusekontseptsiooni ning töötas koostöös kujundustiimiga välja lõplikud eksponeerimislahendused.



Foto: Berta Vosman

rimiseelse Eesti talupojakultuuriga. 19.–20. sajandi taluelule on keskendunud kõik varasemad ERMi püsinäitused (1927, 1947, 1994) (Nõmmela 2010; Reemann 2011). Kui välja arvata 1947. aastal avatud nõukogude ideoloogiast kantud väljapanek, iseloomustas mõlemat pikaealist püsinäitust rahvusromantiline hoiak: 1920. aastatel „tähistati“ Eesti ühiskonna vabanemist baltisaksa aadli mõjudest ja 1990. aastatel pääsemist Nõukogude okupatsioonist. Teised sotsiaalsed ja kultuurilised rühmad peale Eesti talupoegade neilt näitustelt valdavalt puudusid. 21. sajandi alguses see pilt ERMi tegevust ja muuseumile huvipakkuvaid küsimusi enam adekvaatselt ei kirjeldanud. 1990. aastatest saadik on ERM tegelenud nii 20. sajandi mitte-talupoegadest rahvastiku (näiteks linnaelanike), nõukogude perioodi kui ka tänapäeva argikultuuri uurimisega. Need teemad on jõudnud aga vaid ajutistele näitustele, mitte püsinäitusele.

Uuel Eesti kultuuriloo püsinäitusel „Kohtumised“ rakendas ERM senisest märksa laiemat eesti kultuuri käsitlust. Eestit mõisteti territooriumi, mitte ühe rahvuse tähenduses, ning huviobjektina määratleti ka 19.–20. sajandist varasemad ja hilisemad perioodid. Näitusekontseptsioonis sõnastas töörühm oma eesmärgina erinevate Eesti kultuuriliste ja sotsiaalsete rühmade argikultuuri esitamine kogu asustusajaloo jooksul. Kuitahes ebarealistlik, tõi selline eesmärgipüstitus esile olulisima uuenduse ERMi institutsionaalses identiteedis: huvi keskmesse asetus Eesti rahvastik tervikuna, mitte üksnes eesti keelt kõnelevad inimesed. Loodava püsinäitusega sooviti pakkuda erineva sotsiokultuurilise taustaga inimestele võimalust leida oma identiteedile Eesti kultuurist pidepunkte.



Foto: Anu Ansu

Teiseks soovis ERM kaasata muuseumi sisuloomesse rohkem ühiskonnagruppe. Siin ammutas muuseum inspiratsiooni metoodilisest lähenemisest, mis on tuntud nn uue või kriitilise (Bouquet 2012: 9) museoloogiana (vt Vergo 1989; Hooper-Greenhill 1992; Marstine 2005; Macdonald 2006). See 20. sajandi lõpukümnenditel Eestiski üha suuremat kandepinda leidnud mõtteviis rõhutab vajadust muuseumi vastavalt ühiskonnas toimivatele muutustele pidevalt ajakohastada, et need ei minetaks oma sotsiaalset rolli ega kaotaks publikut. Ühiskonnatundlikuma muuseumi vahenditena nähakse näituste ja haridusprogrammide elitaarsuse vähendamist ja peavoolukultuurist kõrvalejäävate ühiskonnagruppide (keeledised, usulised jt kultuurilised vähemusrühmad) kultuuri esitamist, aga ka külastajate arvamuse ja teadmiste küsimist ning teistele külastajatele kuuldavakstegemist. Ka näituste esitusviisid on avatud, eksperimenteerivad ning isegi mitmetimõistetavad – näitusi ei looda rangelt teaduslikust teadmisest või akadeemilistest diskussustest lähtudes. Kirjeldatud nihe tähendab liikumist institutsionaalselt ühehäälsu- selt, kus muuseum võtab autoriteedi positsiooni (Marstine 2005: 2; Runnel ja Pruulmann-Vengerfeldt 2010: 119), mitmehäälsuse suunas, kus muuseum jätab ruumi ka teistele arvamustele.

Nn kriitiline museoloogia ei kujuta endast ühtset ja selgepiirilist metodoloogiat. Uue maja ootuses ERM noppis selle mitmekihilisest ideestikust välja eelkõige kahe- suunalise kommunikatsiooni ja auditooriumide võimustamise idee (vt Runnel ja Pruulmann-Vengerfeldt 2010; Tatsi 2013). Auditooriumide võimustamine tähendab olukorda, kus muuseum annab kuraatori kõrval järjest rohkem otsustusõigust külastajatele (nt kogude täiendamisel, ekspositsiooni tõlgendamisel ja loomiselgi).

Vajadus kaasata auditooriume oma tegevusse aktiivsete partneritena põhineb tõdemusel, et nii muuseumi kui ka ühiskonna jaoks on oluline mõista pärandit kui ühist ja jagatut, mille kasutamise õigus, aga ka säilitamise vastutus lasub inimestel ja institutsioonidel ühiselt (Runnel ja Pruulmann-Vengerfeldt 2010: 125).

Kahesuunaline kommunikatsioon eeldab nii sobivaid kanaleid kui ka vastastikut koostöötahet. ERM on kasutanud inimeste panust muuseumi algusaegadest saadik – juba 1920. aastatel seati sisse vabatahtlike kirjasaatjate võrk, et koguda informatsiooni mitmesuguste kultuurinähtuste kohta. Võrgustik toimib tänaseni, olles üles ehitatud printsiibil, kus kirjasaatjad vastavad muuseumis ette valmistatud küsimuskavadele. Selle kõrval püüab ERM tugevdada võrdsemat suhtlusmudelit, kus initsiatiiv oma teadmiste jagamiseks tuleb auditooriumidelt. Eesmärk on saavutada olukord, kus muuseum ei jutustaks üksnes oma lugusid, vaid kuulaks ka küllastajate omi ning teeks need kättesaadavaks järgmistele küllastajatele.

Juhtum: „Kohtumised“

Järgnevalt vaatlen, kuidas kuraatoritest, kujundajatest ja pedagoogidest koosnev tööühm neid põhimõtteid Eesti kultuuriloo püsinäitusel „Kohtumised“ tegelikult rakendada püüdis ning millised vahendid teoreetilise idee elluviimiseks valis. Üldpealkiri „Kohtumised“ tähistab 12 iseseisvast näitusest koosnevat kompleksi. „Kohtumiste“ telje moodustab Eesti kultuuriloo ülevaade „Ajarada“, mida laiendavad ja täiendavad teemanäitused. Nende hulgas on ERMi jaoks harjumuspäraseid teemasid, näiteks väljapanekud Eesti traditsioonilisest rahvakultuurist ning viimastel aastatel küllaltki hästi uuritud ja eksponeeritud⁶ nõukogude perioodi argikultuurist. Kuid leidub selliseidki teemasid, mille käsitlemine ei ole ERMis varem tavaks olnud. Varasemast suurem kaal on arheoloogilisel materjalil, samuti vaimse kultuuri aspektidel: eesti keelel ja regilaulul. On näitused nüüdisajast: toidukultuurist ning linna kogemise ja kasutamise viisidest noorte ja laste poolt, ning inimeste vahetust füüsilisest keskkonnast: kodust ja looduskeskkonnast. Eraldi näitusesaal on Eesti esimese sinimustvalge, EÜSi ajaloolise lipu jaoks. Üks näitusesaal on mõeldud vaid avatud kuraatorluse⁷ projektideks.

[6] Süstemaatiline nõukogude argielu uurimine sai ERMis alguse 2002. aastal Eesti Teadusfondi poolt rahastatud uurimisprojektiga (ETF5322) „Argielu strateegiad ja praktikad“. Tartu Ülikooli etnoloogide juhitud projekti täitjate hulka kuulusid ka ERMi teadurid Terje Anepaio, Reet Piiri ja Ellen Värvi ning peavarahoidja Riina Reinvelt ning uurimistöö tulemusena valmis mitu näitust nõukogude argielust. Näitused Tartu Plastmasstoodete Katsetehase omaaegsetest sümbolesemest staatusse jõudnud kilekottidest „Kile kotti!“ (2005), nõukogudeaegsest toidukultuurist „Ise söime, ise jõime ...“ (2006) ning noorte suvepäevadest „Nõukogulik lähetus ellu“ (2007–2008) pälvisid publikult nii kiitust kui ka kriitikat: leidis neid, kes suhtusid käsitletud teemadesse nostalgia ja sooja huumoriga, kuid oli ka teisi, kes ei pidanud neid muuseumi jaoks piisavalt väärikaks.

[7] Avatud kuraatorlus tähendab olukorda, kus institutsioon (nt muuseum) delegerib otsustusõiguse näituse (või muu muuseumiproduktiooni) sisu üle osaliselt või täielikult muuseumivälisestele autoritele (ühiskonnagruppidele, tavaküllastajatele) ning lubab neil selles kasutada oma ruume ja/või muid ressursse (nt töövahendeid, oskusteavet jne). Avatud



Foto: Anu Ansu

Selle pealtnäha eripalgelise koosluse seob tervikuks „argikultuuri“ mõiste, mis on etnoloogias ja folkloristikas võetud kasutusele varasema „rahvakultuuri“ kõrvale ja asemel. Argikultuuri all mõistetakse kõike inimeste loodud: esemeid, sotsiaalseid institutsioone, käitumisvorme, uskumusi, väärtusi jne, mis väljendavad kindlaid majanduslikke ja sotsiaalseid suhteid ning oma loojate ja kasutajate maailmakäsitlusi, kujutlusi ja kogemusi. (Kannike 2005) Argikultuuri uurimine pöörab tähelepanu sellele, mis on kultuuris endastmõistetav ja loomulik – globaalsete protsesside taustal aeglaselt ja järjepidevalt kulgevale igapäevaelule nii lähemas kui ka kaugemas minevikus, inimeste ees seisnud valikutele ja asjaoludele, neile omistatud subjektiivsetele tähendustele ning üksikisiku rollile kultuuri looja ja kujundajana.

Argielu kogevad kõik inimesed, olgu nad rikkad või vaesed, tähtsad või tähtsusetud. „Kohtumiste“ töörühmale pakkusid huvi siiski pigem ajaloos vähemtuntud inimeste esemed ja lood. Teemad valiti näitusele esindama selliseid kultuurilisi muutusi või -nähtusi, mida (tõenäoliselt) enamik nende toimumisaegsest Eesti rahvastikust isiklikult koges. Niisuguste kultuurimuutuste või -nähtustena valiti välja näiteks Eesti taasiseseisvumisjärgne vabaduse kogemus, elu nõukogudeaegses kitsalt piiritletud ja kahetiste standardite järgi korraldatud maailmas, moodsa ühiskonna järkjärguline kujunemine 19. sajandi talurahvaseaduste kehtestamise järel, 16. sajandi nn meediapöörde ja eestikeelse kirjakultuuri leviku mõjud, 13. sajandi ristisõdadega kaasnenud immigratsioon ning uue vaimse ja materiaalse kultuuri pealetung, metalliaja sotsiaalne struktuur, kiviaegne loodusega kohanemine.

kuraatorluse projektid võimaldavad osalejatel kasutada institutsioone omaenda eesmärkide rahuldamiseks minimaalse institutsionaalse sekkumisega. (Simon 2010)



Foto: Berta Vosman

Ent need on ka tänapäevase linnakeskkonna kogemisviisid, ühe ja sama paiga – Raadiga – seotud eri ajastutest pärinevad lood, kodu või toidu tähendus, enda kodanikuna tunnetamine ning muudki. Pea iga näitusesaali toodud teema kajastab erinevat tahku, erinevat subjektiivset inimkogemust. Leiab eri soost ja seisusest, rahvusest ja vanuses inimeste isiklikke lugusid, linna- ja maainimeste lähenemist.

Rakenduslikest ülesannetest olulisim oli leida meetod, mis sobiks erineva ja vahel vastuolulise kultuuripärandi esitamiseks. Keskseks kujunes „dialogi“ mõiste. Seda kasutati näitusekontseptsiooni teoreetilise lähtealusena ning rakendati ka praktilise ekspositsiooniloomemeetodina. Näituse töörühm käsitas dialogi kui põhimõtet, mis võtab kultuuri kirjeldamisel arvesse erinevaid subjektiivseid vaateid ja tõlgendusvõimalusi ega püüagi avastada nähtuste üht ja ainuvõimalikku tähendust. Sotsiaalsete protsesside ja sündmuste kujutamine mitmest vaatenurgast, eri osaliste pilgu läbi, näis võimaldavat luua mitmetahulise, nn tiheda (Geertz 1973) kirjelduse ning vältida eluliste vastuolude ülemäärast kärpimist. Üldistusjõulise ülevaate saab subjektiivsete vaadete põhjal siis, kui neid analüüsida suurema traditsiooni ja konteksti taustal, millesse nad ajalooliselt paigutuvad. Selliselt mõistetud dialogilisus ühelt poolt ei eita subjektiivsete käsitluste eluõigust ning teiselt poolt võtab arvesse nende suhestumise traditsiooni ja kontekstiga, millesse nad paigutuvad. (Gadamer 1975: 269)

Esialgu kandiski näitus pealkirja „Eestimaa kahekõned“. Lisaks näituse mitmehäälsusele näis see viitavat ka koostööle, aktiivsele suhtlusele kuraatori(te) ja külastaja(te) vahel, kes toovad muuseumisse kaasa oma tõekspidamised ja kultuuri-

mõistmise. Hiljem, mitmesuguste ettekannete⁸ kaudu publiku ette jõudnuna selgus, et eestikeelne „kahekõne“ mõiste ei ole dialoogiprintsiibi kirjeldamiseks piisavalt üheseltmõistetav. „Kahekõne“ näituse pealkirjas käsitati pigem sõnasõnaliselt kui kahe inimese vahelist vestlust. Seepärast otsustas töörühm näituse nime muuta. Uueks pealkirjaks sai „Kohtumised“. See näis viitavat kontseptsiooni seisukohast olulisimale – vaatepunktide paljususele – ning samas välja jätvat kõige vastuolulisemalt tõlgendatu ehk aktiivse kahepoolse verbaalse kontakti.

Dialoogide loomine näitusesaalis

Eri ajastutest pärinevaid subjektiivseid elulugusid ja maailmapilte kohtab küllastaja näitusel juhuslikult. Nende hulgas on nii ajas kaugemaid kui ka päris hiljutisi, küllastaja kaasajast pärit kokkusaamisi. Kõik need kohtumised ei pruugi ega peagi olema alati meeldivad, kuid sellegipoolest pakuvad nad küllastajale mingi kogemuse või avastuse. Dialoogilisuse loomiseks rakendas näituse töörühm peamiselt kaht võtet: erineval allikmaterjalil põhinevate subjektiivsete vaadete ja inimkogemuste kureeritud kõrvutamist ning osaluse toomist näitusesaali. Väljendusvahenditena kasutati originaalesemeid, teemasid tõlgendavaid installatsioone, dokumentaalseid ja lavastatud filme, puutelaudadele koondatud suuremahulisi andmebaase, fotode ja esemete lähivaateid ning uurimistulemuste ja -hüpoteeside visualisatsioone.

Näitena eri vaatepunktide kõrvutamisest ühe ja sama teema esitamisel võib tuua käsitluse vabadusest (sõna-, usu-, liikumis-, tarbimisvabaduse jm olemasolust) taasiseseisvunud Eesti Vabariigis. Käsitluse keskmes on küsimusepüstitus, kas me saame tõepoolest nautida kõiki neid vabadusi, mida me arvame endal olevat. Ühe eksponaadina avab teemat filmitud intervjuudest koosnev „Vabaduse lood“, milles ligemale 70 eri soost ja vanuses Eesti inimest kirjeldab oma arusaama vabadusest. Liikumisvabadusega tegelevad vitriin, mis käsitleb omal ajal suurt tähelepanu ära tanud eestlaste esimest ümbermaailma-purjereisi, ning puutelaud, millel esitatakse mobiilpositsioneerimise andmetel⁹ põhinevalt harilike Eesti inimeste liikumistrajektoore (näiteks jaanipäeval, laulupeo ajal või lihtsalt mõnel tavalisel tööpäeval). Eesti inimeste tarbimisharjumustest jutustab ühte ja samasse vitriini koondatud valik 1995., 2000., 2010. ja 2015. aasta populaarsematest jõulukinkidest. Selle, nn ostupüha käsitleva vitriini kõrval on säästvast tarbimisest kõnelev eksponaat: kleit, mis on ümber tehtuna käinud kahel presidendi vastuvõtul ja mitmel teiselgi pidulikul sündmusel. Kõige läbivamalt kasutab eri vaatepunktide kõrvutamist külma sõja aegsele Eesti argielule keskenduv näituseosa „Paralleelilmad“, kus üheaegsete kogemuste haakumatus ja eluilmade rööbitikulgemine on sisse kirjutatud näituse pealkirjagi. Näitus annab „hääle“ 15 inimesele, kelle isiklike esemete ja elulooliste jutustuste abil antakse vaatajale pilt elust 1940.–1980. aastate Nõukogude Eestis.

[8] Nt ettekanded Õpetatud Eesti Seltsi aastakoosolekul 22.05.2013, Rahvakultuuri Keskuse seminaril „Kultuurimälu ja kultuuriline loovus“ 10.02.2015, Eesti mäluasutuste talveseminaril „21. sajandi mäluasutus“ 3.03.2015.

[9] Andmete autoriõigus kuulub OÜ-le Positium LBS.



Foto: Berta Vosman

Esemeesituse laadilt on „Kohtumised“ enamjaolt¹⁰ üsna traditsiooniline esevitriinis-tüüpi näitus. Pole illusoorset sidusust loovaid naturalistlikke stseene (Henning 2006a: 37) ega suuri temaatilisi keskkondi. Ka võtet näidata esemeid oma ajaloolistest seostest äralõigatuna, et inspireerida vaatajates uusi, äraleierdamata seoseid ja tähendusi (Beier-de Haan 2006: 195), pole „Kohtumiste“ töörühm kasutanud. Ühte vitriini paigutatud originaalesemete kooslused pärinevad ajaliselt lähedasest perioodist ning kuuluvad temaatiliselt kokku. Neid kooslusi üksteisega kõrvutades on püütud luua esemetevahelisi dialooge. Teema „Mõis ja talu“ esitab külg külje kõrval kahest kaasaegsest kultuuriruumist pärinevaid samafunktsioonilisi asju. Vitriinis on mõisa- ja talutool, mõisapreili ja talutüdruku näputöökott, mõisa präänikuvorm ja talu leivamärk ning mõisast pärit lühter ja talus valgusandjat pilakut hoidnud tulejalg. Kuigi väliselt erinevad, on ometi võimalik märgata asjadevahelisi kultuurilaene. Esemete kõrvuti esitamist kasutab ka nõukogude perioodi „Minekute ja tulekute“ teemat käsitlev vitriinidegrupp. Ühes vitriinis on nõukogude võimu poolt Siberi vangilaagritesse küüditatute, teises maailmasõja ja last vabasse Läände põgenenute ning kolmandas tööotsingutel Nõukogude Liidu kaugematelt aladelt Eestisse sisserännanud inimeste isiklikud asjad. Kõigil neil argistel esemetel (näiteks fotoalbum, samovar, nukk, vildid jne) on endiste omanike jaoks peale funktsionaalse väärtuse ka emotsionaalne tähendus.

[10] Erandi moodustavad näitused „Inimene looduskeskkonnas“ ja „Süüa me teeme“.

Mõne eseme elulugu sisaldab mitmete kasutajate antud tähendusi. Sellelaadseid „dialoge“ või õigemini „ajaloolisi jutustusi“ toovad näitusele keskaegsed relvad ja ka üks kivist kirves. Algselt keskaegsete sõjarelvadena kasutusel olnud odad on 20. sajandi alguses kogutud ERMi kui hundijahiks kasutatud vahendid ning kivi-aegne kirves kui sepatööriist. Need esemed on ajaloo jooksul kohtunud mitmete kasutajatega. Muuseumikülastaja võib endale neid inimesi, nende elulugusid ja maailmavaateid ette kujutada.

Vahel on kõrvutatud ka allikaid ja nende põhjal teadmise saamise viise. Arheoloogilise materjali puhul, kus tõlgendada saab vaid leide ning kaasaegseid sõnalisi selgitavaid allikaid ei leidu, on raske alternatiivset kaasaegset vaadet välja tuua. Siin võimaldab dialoogilisust luua teadmise saamise viisi esitamine: näitusel eksponeeritakse filme, mis näitavad, kuidas näiteks kivist kirvesse augu puurimise või ketaspeanõela valmistamise tehnoloogiaid katsetades tänapäeva uurijad oma tõlgendusi loovad. Ka mitmel puutelaual teevad kuraatorid ja kujundajad sissevaateid arheoloogiliste leidude teaduslikku uurimisse. Iselaadne kõrvutamise juhtum on kronoloogiliselt muinas- ning ajaloolise aja piirimaile paigutatav teema „Lembitu müüt“. Puutelaual tuuakse vaataja ette nii see info, mis keskaegses Henriku Liivimaa kroonikas¹¹ mainitud eestlaste vanema¹² kohta ajalooallikate põhjal teada on, kui ka need teadmised, mida arheoloogilise materjali põhjal on võimalik väita. Lisaks saab näha ja kuulda kõige selle põhjal loodud esseistlikke tõlgendusi ja kunstilisi representatsioone.

Osalus

Kui kultuurinähtuste kirjeldamist eri osaliste pilgu läbi, ent siiski eksperdi staatuses kuraatorite poolt võib pidada mitmehäälsuse loomiseks traditsioonilisest muuseumiparadigmast lähtudes, siis kriitiline museoloogia peab oluliseks, et muuseumis esitatav sisu oleks loodud võimalikult paljude erineva sotsiaalse taustaga üksikisikute ja gruppide poolt (Simon 2010). Väljastpoolt muuseumi pärinevate mitte-kultuuriuurijatest sisuloojate panuse suurendamine oli „Kohtumiste“ ettevalmistusperioodil kahtlemata üks suuremat tähelepanu pälvinud teemasid.¹³ Ikka ja jälle pöördusid kuraatorid ja kujundajad küsimuse juurde, kuidas teha võima-

[11] Henriku Liivimaa kroonika (*Heinrici chronicon Livoniae* või *Origines Livoniae*) on oletatavasti preester Henriku kirjutatud misjonikroonika, mis kirjeldab tänapäeva Eesti ja Läti alal elanud rahvaste ristimist ja alistamist sakslastele 13. sajandi alguses. Ladinakeelne kroonika on tõenäoliselt kirja pandud ajavahemikus 1224–1227. Arvatavalt kirjutati see aruandena paavsti legaadile Modena Wilhelmile.

[12] Henriku Liivimaa kroonikas mainitud vanem Lembitu Sakala maakonnast (*seniores de Sackale*). Kroonikas nimetatakse Lembitut veel ka tiitliga *princeps ac senior*, mida on tavaliselt eesti keelde tõlgitud „pealiku ja vanemana“. Lembitu nime on kroonikas mainitud 14 kohas, kirjapanduna viiel erineval viisil: *Lembitu*, *Lambite*, *Lambito*, *Lembito*, *Lembit(us)*.

[13] ERMi sellealane tegevus oli osa Eesti Teadusfondi rahastavast rahvusvahelisest teadusprojektist (ETF8006), mis tegeles muuseumikommunikatsiooniga 21. sajandi Eesti ühiskonnas ja mille täitjate hulka kuulusid ERMis töötavad uurijad (Pille Pruulmann-Vengerfeldt, Pille Runnel, Taavi Tatsi ja Agnes Aljas).

likuks muuseumiväliste autorite püsiv panus näitusesse. Osaleva kuraatorluse katsetusi saab näitusel „Kohtumised“ jagada kaheks: külastajaosalust võimaldavateks digitaalseteks eksponaatideks ning avatud kuraatorluse põhimõttel loodud (ja edaspidigi loodavateks) näitusteks.

Külastajaosalust võimaldavad eksponaadid võtavad pidevalt arvesse külastajate loodud sisendit. Need on puutelaud, kus näitusekülastaja saab juba eksponeeritud omalt poolt täiendada. Sellised on mõned mängulised interaktsioonid („Verbimäng“ ja „Aaviku mäng“ näitusel „Keelekatel“), mis jagavad igale järgnevale kasutajale teavet varasemate kasutajate eelistuste või arvamuste kohta. Kuid see hõlmab ka eksponaate, mis pakuvad võimalusi nii päris uue sisu loomiseks kui ka juba loodu kommenteerimiseks ja jagamiseks (kollektsoon Balti keti fotodest „Ajarajal“). Artikli kirjutamise ajal töö nende eksponaatidega veel kestab. Niisiis saab vaid nentida, et eksponaadid oma lõppkujul on veel valmimata ning muuseum tegeleb selles vallas arendamise ja eksperimenteerimisega edaspidigi.

Avatud kuraatorluse projektidega on muuseum katsetanud alates 2010. aastast. Need on ajutised näitused, kus otsustusõigus teemavaliku ja eksponeeritava üle on delegeeritud n-õ inimestele tänavalt. Regulaarselt toimub näituseideede konkurss, mis on mõeldud eraisikutele, kodanikuühendustele või organisatsioonidele, kes professionaalselt muuseumitööga ei tegele. Võitjad saavad oma idee ellu viia. „Kohtumiste“ ala sees paikneb omaette näitusesaal, mis on mõeldud ainult osaluspõhimõttel valmivate näituste esitamiseks.

Multimodaalne loojutustamine

Oma esituslaadilt on „Kohtumised“ interpreteeriv näitus. Eksponeeritud esemete tähendused on mitmekesised, olles suhestatud neid kasutanud inimeste ja ühiskonnaga (Keane 2006; MacDonald 2006: 2). Näituse esemevalik johtub pigem asjade personaalsetest elulugudest ja kultuurilistest seostest kui nende materiaalistest omadustest. Ilmselt täpsem viis selgitada eseme tähendust konkreetsetes näitusekontekstis on kasutada kirjalikke kuraatoritekste. „Kohtumistel“ on traditsioonilised näitusetekstid mõistagi olemas. Ent lisaks tekstidele kaasasid kuraatorid ja ku-



Foto: Berta Vosman

jundajad loojutustamisse ka visuaalseid, kuuldelisi, ruumilisi jm tajusid haaravaid vahendeid, et esitada selgitavat informatsiooni emotsionaalsemalt, lisada kompleksseid teemaarendusi ja tuua esile rohkem vaatenurki.

Digitaalsete vahenditega saab muuseum teha külastajatele ligipääsetavaks tunduvalt rohkem fotosid, filme jm digitaalseid kujutisi, kui suudab traditsiooniline ekspositsioon. See tähendab külastajale suuremat (olguigi vaid digitaalsed) ligipääsu muuseumikogule ning kuraatori kui ligipääsu reguleerija ning mõtestaja osatähtsuse vähenemist. See tähendab ka näitusekülastaja asumist passiivse vaataja asemel aktiivse osaleja rolli (Henning 2006a: 83). Mitmed „Kohtumiste“ digilahendused¹⁴ just neid valikuid võimaldavadki. „Ajarajal“ on täies ulatuses eksponeeritud Johannes Pääsukese fotokogu ning näitusel „Linnad linnas“ laste joonistatud onnikavandite kollektsioon. Leidub kureeritud teemalaiendusi: näiteks valik ajaloolistest fotodest „Ajaraja“ teemas „Kuurort“ ja esemepildistustest „Kultuuri professionaliseerumises“. Mõni puutelaud koondab eritüübilisi allik- ja tõlgendusmaterjale: ajaloolisi kaarte, fotosid, filmilõike.

Vahel on puutelaudadel esitatud keerukamaidki teemaarendusi. Arheoloogilise leiumaterjali ja arhiividokumentatsiooni abil on antud visuaalne vorm uurijate hüpoteesidele: näiteks on mudeldatud kolmedimensioonilised kujutised keskaegsest Uus-Pärnu linnast ja metalliaegsest Rõuge linnusest. On puutelaudu, mis selgitavad pikki ajaloolisi protsesse: võimude ja piiride muutumist käsitlev kaardianimatsioon näitusel „Rahvas ja riik“ ning kiviajal toimunud kliimaatilisi muutusi näitav eksponaat „Kohanemine“ „Ajarajal“.

Informatiivsete puutelaudade kõrval eksponeeritakse „Kohtumistes“ ka dokumentaalseid ja lavastatud filme. Dokumentaalide seas on nii arhiivimaterjale kui ka spetsiaalselt sellele näitusele valminud töid. Lavastatud filmid¹⁵ on kõik loodud „Kohtumiste“ jaoks. Filmide ülesanne on tuua näitusele subjektiivseid kogemusi, pealegi lubab filmi formaat esitada pikemaid jutustusi kui kuraatoritekst. Uuslavastused põhinevad inimeste mälestustel („1905“, „Minekud ja tulekud“), kirjallikel arhiivimaterjalidel („Nõiaprotsessid“, „Elu vabrikus“, „Muutuv maa“) või isegi publitseeritud aimekirjandusel („Hobuseparisnikud“; kõik viidatud eksponaadid asuvad „Ajarajal“). Mitmetes „Kohtumiste“ filmides on kasutatud neidsamu originaalesemeid, mida on eksponeeritud ka juuresolevates vitriinides. Filmiks lavastatud allikad toovad esile omaaegseid mõtteviise ja kujutelmi. 1665. aasta kohtuprotokollidel põhinev nõiaprotsesside lavastus annab aimu 17. sajandi talupojajätkononna maagilistest ettekujutustest, sotsiaalsetest suhetest ja päevaprobleemidest. 1938. aasta käsiraamatu soovitusel hobuseparisnikele võivad tänapäeval tunduda koomilised ja mõned lausa toored. Uuslavastused on eelkõige elamuslikud mõjurid. Nende eesmärk on näitusekogemust intensiivistada ja luua teemaga emotsionaalne lähedus. Igaüks neist on ainulaadne kunstiteos, milles annab tooni autori(te) käekiri ning seda polegi püütud varjata.

[14] Multimeediarakenduste autorid on Mikk Meelak, Marti Kaljuve ja Raul Kalvo.

[15] Autor Marko Raat.



Foto: Berta Vosman

Näituse intellektuaalsesse jälgimisse toovad vaheldust ja puhkust füüsilise kasutajaliidesega interaktiivsed ehk nn käed-külge eksponaadid.¹⁶ Iga objektiga tegelemiseks vajaminev kehaline tegevus tuleneb eksponaadi teemast ja viitab inspiratsiooniallikaks olnud originaalseme kasutusele või kontekstile: 19. sajandi vabriku käivitamiseks läheb vaja mitme inimese jõudu ja visadust, nõukogudeaegsest raadiost Lääne raadiojaamu kuulata püüdes hakkab tööle segaja jne. Ehkki mõeldud peamiselt lõbusate vahepaladena, seostavad need objektid käivitava füüsilise tegevuse ka eksponaadi ajaloolise teema ja sotsiaalse kontekstiga.

Kuigi mõeldud eeskätt elamusi pakkuma, on nii filmid kui käed-külge eksponaadid samaaegselt ka informatiivsed. Kõik visuaalsed, kuuldelised, ruumilised detailid (nt ajastutruud rõivad, ehted, mööbel jm olmelised esemed, muusika jt helid, interaktsiooni käivitamiseks vajalik tegevus jne) kujutavad endast infokandjaid (Beier-de Haan 2006: 195).

Kuigi muuseumid kasutavad digitaalseid tehnoloogiaid järjest julgemini, on suhtumine nende kasutamisse näitusesaalis siiski kahetine. Skeptikud pelgavad traditsiooniliste infoallikate autoriteedi kadu ja muuseumide kommertsialiseerimist. Kardetakse, et populaarsed simulatsioonitehnikad muudavad eksponaadid

[16] Andrea Witcomb on eristanud muuseumides kasutatavate käed-külge eksponaatide tüüpomadusi: esiteks, need kujutavad endast mingit tehnoloogilist meediumi, teiseks, need on füüsilised eksponaadid, mis on lisatud põhinäituse juurde ja kolmandaks, need on seadmed, mille töölepanek eeldab külastajalt füüsilist aktiivsust (Witcomb 2006: 354). Näitusel „Kohtumised“ on füüsilise kasutajaliidesega eksponaatide autor Timo Toots, kes on oma teoseid nimetanud ka „ruumilise multimeedia eksponaatideks“.

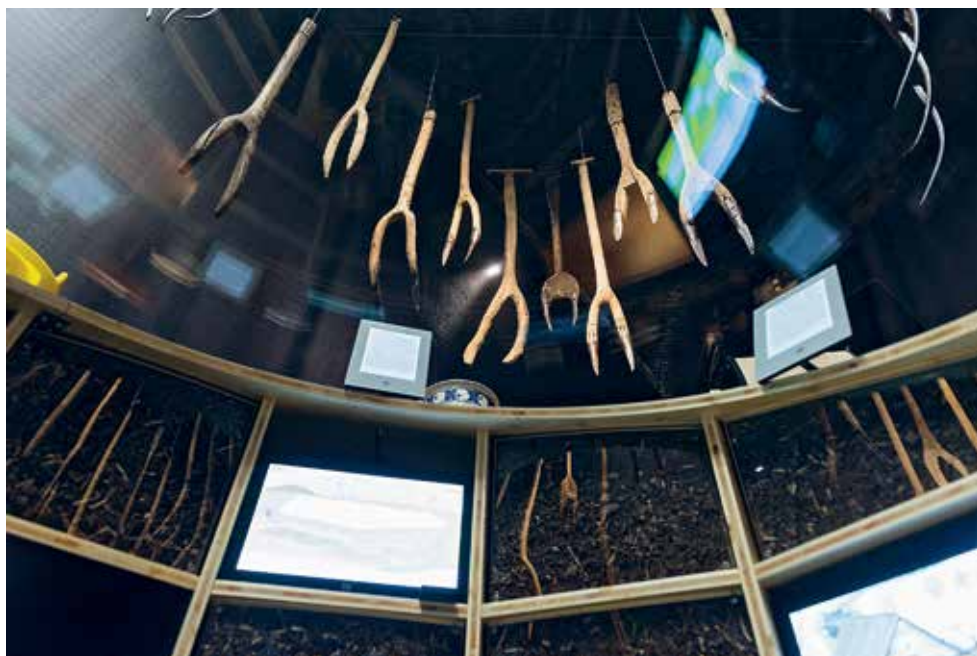


Foto: Berta Vosman

liiga ühetaoliseks ning kaotsi läheb see ainulaadne, kuid märksa subtiilsem kogemus, mida pakuvad muuseumide originaalesemad. Ohtu nähakse rõhuasetuse kandumises teadmistelt elamustele, mis võib teadmiste saamise üldse tagaplaanile jätta. (Henning 2006a: 94; 2006b: 302; Hein 2000: 85)

Näitusele sügavuse andmine ja elamuse rikastamine ei ole siiski ainsad põhjused digitaalseid eksponaate kasutada. Tänapäeval on järjest rohkem allikaid ja objekte digitaalsed. Kui muuseum uurib ja esitab tänapäeva kultuuri, siis tuleb eksponeerida ka andmestikku, mis on juba sünnist saadik digitaalne – olgu siin tegemist piltide, filmide, andmebaaside või internetikommentaaridega.

Kokkuvõte

Uue maja ehitamine aastatel 2008–2016 tähendas ERMile mitte üksnes füüsilise keskkonna muutumist, vaid uue kultuurikompleksi loomist. See tõi endaga kaasa praktilisi, aga ka ideoloogilisi küsimusi. Milline saab olema uue maja sisu ja milline sinna kolinud ERMi nägu? Mida senisest ERMist kaasa võtta ja mida muuta? Millist ERMi on Eesti ühiskonnale vaja? Nende küsimuste juurde pöördus muuseum ikka ja jälle. Eesti kultuuriloo püsinäituse põhimõtetes ja käsituslaadis kokkuleppimisest kujunes neil aastatel ERMi identiteedi taasmääratlemise keskpunkt.

Eesti püsinäituse kontseptsioonis sõnastas näitust ettevalmistav töörühm eesmärgina luua näitus rahva eluloost ning kultuurist Eesti aladel läbi ajaloo. See võttis kokku olulisima: huvi keskmesse asetused Eesti Vabariigi territooriumil kõigil aegadel elanud inimesed ja nende tegevus, see tähendab Eesti rahvastik tervikuna, mitte üksnes eesti keelt kõnelevad inimesed. Muuseum nägi ka vajadust kaasata senisest rohkemaid ühiskonnagruppe muuseumi sisuloomesse juba otsustamise tasandil.

Soovitud laiapõhjalisuse saavutamiseks oli vaja leida meetod, mis võimaldaks erinevat, vahel vastuolulist ja mõnikord muutlikkugi kultuuripärandit näitusel esitada. Keskseks kujunes „dialogi“ mõiste pigem mitmehäälsuse kui kahe osapoole vahelise vestluse tähenduses. Dialogimõistet on näitusel rakendatud nii näitusekontseptsiooni teoreetilise lähtealusena kui ka praktilise ekspositsiooni-loomemethodina. Erinevaid vaateid kultuurinähtustele ja ajaloosündmustele on esitatud peamiselt erineval allikmaterjalil põhinevate subjektiivsete seisukohtade kõrvutamise kaudu ning osaluse toomisega näitusesaali.

Külastajale ei ole „Kohtumised“ kindlasti kerge näitus. Toetudes suurel määral intuiitiivselt tõlgendatavale visuaalsele keelele, ei ole ekspositsioon üheselt mõistetav. See ei avane kiirel läbimarsil – mõistmine eeldab süvenemist, tekstide lugemist, kannatlikkust vaadata filme ja uurida puutelaudu. Ekspositsiooni visuaalne vorm on kui omamoodi hübriidkeel, mis segab omavahel esemed, tekstid ja multimeedia. Kasutatud kujunduslikud võtted lisavad eksponaatidele uusi tähenduskihte. Küllastajad loovad oma tõlgendused ise – muuhulgas, nagu elu näitab, ka sellised, mida kuraatorid ja kujundajad eksponaatide luues ei kavatsenudki.

Kuraatorite ja kujundajate soov oli luua näitusega „Kohtumised“ ruum dialoogi-võimaluseks, kus sünnivad uued – pigem mitmekülgised kui ühetähenduslikud – arusaamad Eesti kultuuriloo kohta. Näituse alustala on tegijate akadeemiline uudishimu ja uurimishuvi, mis on avatud uutele teadmistele ja tõlgendustele – ja mida tegijad eeldavad ka publikult. Seegi on dialoog ja kohtumine – kohtumine mõtteviisidega, millele saab soovi korral uusi juurde lisada. Näitus annab küllastajatele suurema autonoomia tähenduste üle arutlemisel, õige ja vale üle otsustamisel ning pakub (vahel) viiteid sellegi kohta, millised kuraatoritepoolsed arutluskäigud peituvad muuseumipoolsete tõlgenduste taga.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Näitused

Anepaio, Terje; Piiri, Reet; Värv, Ellen 2006. „Ise sõime, ise jõime ...“ Näitus nõukogude toidukultuurist. Eesti Rahva Muuseum.

Anepaio, Terje; Järs, Anu; Värv, Ellen 2007. Nõukogulik lähetus ellu – noorte suvepäevad Eesti NSVs. Eesti Rahva Muuseum.

Järs, Anu; Kaljumägi, Kristi 2005. *Kile kotti!* Eesti Rahva Muuseum.

Kirjandus

- Anderson, Benedict 1991. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (Revised and extended ed.). London: Verso.
- Aronsson, Peter; Elgenius, Gabriella 2011. Making National Museums in Europe – A Comparative Approach. – *Building National Museums in Europe 1750–2010*. Conference proceedings from EuNaMus, European National Museums: Identity Politics, the Uses of the Past and the European Citizen, Bologna 28–30 April 2011, Linköping University Electronic Press: EuNaMus Report No. 1, pp. 5–20. http://www.ep.liu.se/ecp_home/index.en.aspx?issue=064, viimati külastatud 15.12.2016.
- Aronson, Peter, Knell, Simon; Bugge Amundsen, Arne; Axelsson, Bodil 2012. *National Museums Making History in A Diverse Europe*. Linköping University Interdisciplinary Studies 18. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-85590>, viimati külastatud 15.12.2016. Linköping University Electronic Press.
- Beier-de Haan, Rosmarie 2006. Re-staging Histories and Identities. – *A Companion to Museum Studies*. Ed. by Sharon MacDonald. Oxford: Blackwell Publishing, 186–197.
- Bouquet, Mary 2012. *Museums. A Visual Anthropology*. London, NY: Berg.
- Gadamer, Hans-Georg 1975. *Truth and Method*. New York: The Seabury Press.
- Geertz, Clifford 1973. Thick Description: Toward an Interpretive Theory of Culture. – *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books, 3–30.
- Hein, Hilde S. 2000. *The Museum in Transition: A Philosophical Perspective*. Washington, D.C.: Smithsonian Institution Press.
- Henning, Michelle 2006a. *Museums, Media & Cultural Theory*. Maidenhead: Open University Press.
- Henning, Michelle 2006b. New Media. – *A Companion to Museum Studies*. Ed. by Sharon MacDonald. Oxford: Blackwell Publishing, 302–318.
- Hooper-Greenhill, Eilean 1992. *Museums and the Shaping of Knowledge*. London, New York: Routledge.
- Kannike, Anu 2005. Argikultuur. – Argikultuuri uurimise terminoloogia e-sõnastik. Toim Tiiu Jaago. Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule osakond. <http://argikultuur.ut.ee>, viimati külastatud 8.05.2014.
- Keane, Webb 2006. Subjects and Objects. Introduction to Part III. – *Handbook of Material Culture*. Ed. by Chr. Tilley et al. London: Sage.
- MacDonald, Sharon 2006. Expanding Museum Studies: An Introduction. – *A Companion to Museum Studies*. Ed. by Sharon MacDonald et al. Oxford: Blackwell Publishing, 1–12.
- Marstine, Janet 2005. *New Museum Theory and Practice: An Introduction*. Malden and Oxford: Wiley-Blackwell.
- Nõmmela, Marleen 2011. Ühe mälu koha loomisest: esimene eesti rahvakultuuri püsinäitus Eesti Rahva Muuseumis. – *ERMi aastaraamat* 54. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, 14–37.
- Rattus, Kristel 2014. Paljuhäälnene Eesti: kultuuriloo püsinäituse „Eestimaa kahekõned“ koostamisest Eesti Rahva Muuseumis. – *ÕESi aastaraamat*. Tartu: Õpetatud Eesti Selts, 101–120.
- Reemann, Vaike 2011. Püsinäitus on protsess. – *ERMi aastaraamat* 54. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, 38–65.
- Robin, Libby 2013. The Love-Hate Relationship with Land in Australia: Presenting „Exploitation and Sustainability“ in Museums. – *Nova Acta Leopoldina* NF 114, 390, 47–63.
- Runnel, Pille; Pruulmann-Vengerfeldt, Pille 2010. Muuseumikommunikatsioon ja kultuuriline osalus Eesti Rahva Muuseumis. – *ERMi aastaraamat* 53. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, 118–132.

- Simon, Nina 2010. *The Participatory Museum*, Santa Cruz: Museum 2.0. <http://www.participatorymuseum.org>, viimati külastatud 16.12.2016.
- Tatsi, Taavi 2013. *Transformations of Museum-embedded Cultural Expertise*. Dissertationes de Mediis et Communicationibus Universitatis Tartuensis 18. Tartu: University of Tartu Press.
- Vergo, Peter 1989. *The New Museology*. London: Reaktion Books.
- Witcomb, Andrea 2006. *Interactivity: Thinking Beyond. – A Companion to Museum Studies*. Ed. by Sharon Macdonald et al. Oxford: Blackwell Publishing, 353–361.

Kristel Rattus (MA), Eesti Rahva Muuseumi juhtteadur, Eesti kultuuriloo püsinäituse „Kohtumised“ juht. Peamised uurimisteemad on kultuurimälu praktikad ja pärandirepresentatsioonide loomine kaasaja Eestis, automobiilsus kaasaja Eestis.

Summary: The role of dialogue in “Encounters”, the new permanent exhibition at the Estonian National Museum

Kristel Rattus

For the Estonian National Museum, the construction of the new building from 2008 to 2016 meant not only a change in the physical environment, but the creation of an entirely new cultural complex. This raised both practical and ideological questions. What would be the content of the new building? What would the museum look like once it moved in? What could be taken from the existing National Museum, and what should be changed? What sort of museum did Estonian society need? The museum kept on coming back to these questions. Reaching agreement on the principles and approach to the exhibition that told the story of Estonia’s culture became the central locus of the process of re-defining of the National Museum’s identity in these years.

In the strategy for the Estonian permanent exhibition, the working group preparing the exhibition set forth the objective as creating an exhibition about the life of the peoples and cultures that historically existed in what is modern Estonia. It summed up the most essential: putting the people who have lived on Estonian territorial since time immemorial and their activity in the centre of interest, meaning the Estonian population as a whole, not just speakers of Estonian. The museum also envisioned a need to include more societal groups at the decision-making level of content creation for the museum.

To achieve the desired level broad-based engagement, a method had to be found to allow the different, sometimes conflicting and occasionally even changeable cultural heritage to be presented at the exhibition. The concept of “dialogue” became the central element – more in the sense of polyphony rather than a dialectic. The concept of dialogue has been used as the theoretical underpinning for the exhibition concept as well as a practical exhibition creation method. Different views of cultural

phenomena and historical events are presented mainly through juxtaposition of subjective positions based on various source material and by introducing interactivity into the exhibition hall.

“Encounters” is definitely not an easy exhibition for visitors. Based on a large amount of visual elements that are to be interpreted intuitively, the exhibition has no one unequivocal interpretation. It does not reveal itself in a whistle-stop tour – understanding requires immersion, reading of texts, patience for watching the films and explore the touchscreen tables. The visual form of the exhibition is sort of a hybrid language that blends different objects, texts and multimedia. The design techniques used add new layers of meaning to the exhibits. Visitors come up with their own interpretations – among other things, as life shows, ones that the curators and designers did not even intended when they created the exhibition.

The curators and designers wanted to create a space for the possibility of dialogue, where new – multifaceted rather than ones with a single meaning – understandings of Estonian cultural history could emerge. The exhibition’s basic foundation is the academic curiosity of the people who create it, their research interest open to new knowledge and interpretations – which the curators also expect the public to share. This, too, is a dialogue and encounter – a meeting with ways of thinking that can be added to it, if desired. The exhibition gives visitors more autonomy for discussing meanings, deciding on right and wrong and (sometimes) offering indications of what parts of the curators’ dialogue lie behind the museum’s own interpretations.

Резюме: Диалогичность на постоянной экспозиции Эстонского национального музея «Встречи»

Кристел Раттус

Строительство нового здания в 2008–2016 годах значило для ЭНМ не только изменение физической среды, а создание целого нового культурного комплекса. Это повлекло за собой как практические, так и идеологические вопросы. Каким станет содержание нового дома и как будет выглядеть переехавший туда ЭНМ? Что взять с собой из бывшего ЭНМ, а что изменить? Какой Эстонский национальный музей нужен обществу Эстонии? К этим вопросам музей возвращался вновь и вновь. В течение этих лет из согласования основных принципов и способа трактовки постоянной культурно-исторической экспозиции Эстонии и сформировался фокус определения заново идентитета ЭНМ.

Рабочая группа, занимавшаяся подготовкой концепции постоянной экспозиции, сформулировала в качестве цели создание экспозиции, отражающей биографию и культуру народа на территории Эстонии на протяжении времен. Выставка резюмировала самое главное: в центр были

поставлены люди, жившие на территории Эстонии на протяжении веков и их деятельность – население Эстонии в целом, а не только люди, говорящие на эстонском языке. Музей посчитал необходимым привлечь больше, чем это делалось ранее, общественных групп как для разработки содержания музея, так и на уровне принятия решений.

Для достижения желаемой основательности необходимо было найти такой метод, который позволил бы представить на выставке различное, порой противоречивое, а иногда и изменчивое культурное наследие. Основным стало понятие «диалога» скорее в значении полифонии, чем разговора между двумя сторонами.

Понятие диалога использовано на выставке как теоретическое исходное предложение концепции выставки, так и в качестве практического метода создания экспозиции.

Различные взгляды на культурные явления и исторические события в основном представлены путем сопоставления субъективных точек зрения, основывающихся на различных источниках и привнесением в выставочный зал причастности.

Для посетителя однозначно «Встречи» не будут легкой экспозицией. Базируясь большей частью на интуитивно трактуемом визуальном языке, экспозиция не является однозначно понимаемой. Она не откроется при беглом осмотре – понимание предполагает углубления, чтения текстов, терпения, необходимого для просмотра фильмов и исследования сенсорных экранов.

Визуальная форма экспозиции является своего рода гибридным языком, которая смешивает предметы, текстиль и мультимедиа. Используемые приемы оформления добавляют экспонатам новые пласты значений. Посетители сами создают свои трактовки – среди прочего, как показывает жизнь, и такие, которые кураторы и оформители не планировали при создании экспоната.

Желанием кураторов и оформителей было создать экспозицией «Встречи» пространство для возможности диалога, где рождаются новые – скорее многосторонние, чем однозначные – понимания культуры Эстонии.

Столпом выставки являются академическое любопытство и интерес к исследованию со стороны ее создателей, которые открыты новым знаниям и толкованиям – и наличие которых предполагается и у посетителей. Таким образом диалог и встреча – это встреча с образами мыслей, к которым при желании можно добавлять новые. Выставка предоставляет посетителям большую автономию для обсуждения значений, принятия решений относительно правильного и ложного, а (иногда) намекает и на то какой ход рассуждений куратора скрывается за толкованием самого музея.